

Nr 893

Av herrar Hæggbloom och Stiernstedt, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 125, angående vissa frågor rörande jordbrukets och trädgårdsnäringens rationalisering, m. m.

(Lika lydande med motion nr 737 i Första kammaren)

I prop. 125 angående vissa frågor rörande bl. a. jordbrukets rationalisering görs på sid. 31 ett uttalande, som förefaller stå i dålig samklang med propositionens syften att åstadkomma en intensifiering av lantbruksnämndernas befrämjande av rationaliseringsverksamheten. Uttalandet avser de medel, som lantbruksnämnderna bör använda sig av i denna verksamhet. Det har följande lydelse:

Däremot bör inte, såsom nu är fallet, åligga lantbruksnämnderna att bedriva jordförmedling eller att anskaffa jord i primärt syfte att tillgodose efterfrågan på jordbruksföretag.

Som skäl för uttalandet anföres att förmedlingsverksamheten liksom jordanskaffningen — varom mera längre fram i motionen — under senare år haft ringa omfattning och därför enligt departementschefens uppfattning utan olägenhet kan upphöra.

Skälet är inte övertygande. Det kan om hela den yttre rationaliseringsverksamheten anföras att den varit av ringa omfattning. Sådant omdöme har fällts av en tjänsteman i lantbruksstyrelsen, och sakläget verifieras av den ringa utökning som skett av jordbruksfastigheternas åkerareal. Arealen åker på gård var år 1937 11,7 har, 1951 var den 13 har och 1960 14 har. Ökningen av jordbruksföretagens storlek tycks ha gått lika sakta efter som före den år 1948 startade rationaliseringsevenen.

I tidigare väckta och av riksdagen redan behandlade motioner har detta misslyckande berörts. Till vad därom anförts kan i fråga om förmedlingsverksamhetens ringa omfattning läggas, att denna kan — utöver att lantbruksnämndernas arbetskraft bundits av prövningen av förvärvsärenden — bero på att vid förmedlingsverksamhet, där det gäller uppdelning av jordbruksfastighet på flera avnämare, är en intim samverkan mellan lantbruksnämnder och lantmåteri nödvändig. Omvittnat är att det brustit härutinnan, men därför vet man inte vad ett effektivt organiserat strukturrationaliseringsorgan, som ordnat lämpliga former för sådan samverkan, kommer att kunna åstadkomma genom förmedlingsverksamhet. Det måste därför anses olyckligt att skjuta undan denna verksamhet, då man nu på allt sätt vill befrämja strukturrationaliseringen.

Lantbruksstyrelsen har visserligen medgivit att jordförmedlingsverksamheten i flertalet län haft jämförelsevis liten omfattning, medan lånegarantivningen blivit helt dominerande. Detta uttalande tyder på olikheter i fråga om verksamhetens omfattning i olika län. Enligt uttalandet är den visserligen liten i flertalet län, men alltså inte i alla. Skälen härtill är inte redovisade, men torde ha varit flera och sannolikt inte för all framtid bestående. Lantbruksstyrelsen vill ha förmedlingsverksamheten kvar, och det egendomliga har inträffat att ungefär samtidigt med att prop. 125 avlämnats har generaldirektör Lundgren i lantbruksstyrelsen i tidskriften »Lantmannen» publicerat sin syn på vad som kräves för rationaliseringsverksamhetens befrämjande. Därvid formulerar han ett av sina krav så:

»Öka möjligheterna till storleksrationalisering genom att förstärka lantbruksnämndens inköps- och förmedlingsverksamhet högst väsentligt.»

I detta samband kan också förtjäna anföras vad som anfördes, när 1947 års beslut om rationaliseringsverksamhetens igångsättande fattades. Departementschefen Sköld anförde i prop. 75/1947:

Vad angår det sätt på vilket den aktiva inköpspolitiken bör bedrivas, må framhållas att rationaliseringsorganen ej endast böra söka få till stånd avtal om överlåtelse av jord för rationaliseringsändamål utan även böra beakta de möjligheter, som vid exekutiva försäljningar av jordbruksfastigheter kunna yppa sig att förvärva för rationaliseringen erforderliga fastigheter. Till undvikande av missförstånd må vidare framhållas, att den aktiva inköpspolitiken ingalunda enbart bör ta sikte på att staten skall förvärva sådana brukningsdelar, som behövs för den yttre rationaliseringens genomförande, och sedan i sin tur överlåta dessa. *En minst lika viktig uppgift bör vara att förmedla överlåtelser av jord i rationaliseringssyfte från den ene jordägaren till den andre.* (Kursiveringen gjord av oss.)

Särskilda utskottet vid 1947 års riksdag uttalade, efter att ha understrukit att de statliga åtgärderna skall av jordbrukarna omfattas som ett stöd i strävandena att förbättra jordbrukets ställning:

Bland annat ur denna synpunkt vill utskottet livligt understryka vad i propositionen anförts om statlig låne- och bidragsverksamhet för befrämjande av den yttre rationaliseringen samt om en aktiv inköpspolitik från de statliga rationaliseringsorganens sida, vilken skall ha till syfte att genom inköp av jord i fria marknaden och *genom förmedling av överlåtelser enskilda jordbrukare emellan underlätta yttre rationaliseringsåtgärder.* (Kursiveringen gjord av oss.)

Från vissa lantbruksnämndstjänstemäns sida har uttalats att de ansett sig ha haft förutsättningar att komma längre med rationaliseringsverksamheten om de fått fungera som jordförmedlare i stället för att använda jordförvärvslagen i rationaliseringssyfte. Om andra tjänstemän haft annan inställning hör detta inte få rubba de ursprungliga intentionerna i fråga om rationaliseringsverksamhetens omfattning. Sysllandet med förmedlingsverksamhet borde erbjuda goda möjligheter för lantbruksnämnderna att skapa en förtroendefull inställning hos jordbrukarna. Förmedlingsverksamhetens bibehållande och utökning tycks stå i bästa samklang med ett uttalande som

gjordes i prop. 75 till 1947 års riksdag och som ej i den nu förestående brådskan med den nya given bör tappas bort. Det hette där:

Lika önskvärt som det ur samhällets synpunkt är att den yttre rationaliseringen skall fortskrida snabbt och effektivt, lika påkallat är det att man så långt möjligt söker genomföra detta arbete i samförstånd med och med hjälp av jordbruksbefolkningen.

Propositionens förslag om förmedlingsverksamhetens slopande är otillräckligt motiverat och bör inte av riksdagen godtagas.

Mot bakgrunden av här gjorda citat av uttalanden från år 1947 och av generaldirektören i lantbruksstyrelsen har man också skäl ställa sig betänksam mot uttalandet i prop. 125 att det inte »bör åligga lantbruksnämnderna att anskaffa jord i primärt syfte att tillgodose efterfrågan på jordbruksföretag». Den enda avvikelse från detta kategoriska avståndstagande från inköpsverksamhet, som anses vara motiverad, är köp för att skaffa en brukare ny och bättre fastighet, därest hans jordbruksfastighet behöver tas i anspråk för rationaliseringsändamål. Det hänvisas till bestämmelserna i kungörelsen den 11 juni 1948 (nr 342).

Härvid är dock att märka att ett fråntagande mot ägarens vilja av en jordbruksfastighet vid tiden för denna kungörelses utfärdande kunde ske genom användande av såväl kronans expropriationsrätt som kronans förköpsrätt. Sedan förköpsrätten avskaffats, har kungörelsens bestämmelse relevans endast till förhållanden som kan uppstå vid expropriationsförfaranden, vilka knappast aldrig förekommit. Enligt nu gällande lagstiftning kan en försäljning väl hindras genom vägrande av förvärvstillstånd för fastigheter som anses behöva tas i anspråk för rationaliseringsändamål. En sådan fastighet kan dock inte utan ägarens samtycke tas i anspråk av lantbruksnämnderna. Avses med propositionens uttalande att lantbruksnämnd för att göra en ägare mera benägen att frivilligt överlåta en sådan fastighet bör kunna inköpa och erbjuda honom en ny och bättre fastighet, finns ingenting att invända, men denna avsikt är oklart och felaktigt uttryckt, då det talas om fastighet »som behöver tagas i anspråk».

Vidare kan det inte vara rimligt att begränsa lantbruksnämndernas inköpsverksamhet till endast sådana fall. Om det i uttalandet stått att det avsåg köp av jordbruksföretag, som ej efterfrågas för rationaliseringsändamål, hade uttalandet haft en vettig mening. Men så står det inte, utan det talas utan sådan inskränkning att köp inte bör ske i syfte att tillgodose efterfrågan på jordbruksföretag. Klart är att det dock för rationaliseringsändamål kommer att finnas stor efterfrågan både på hela fastigheter och på delar av sådana. Lantbruksnämnderna bör därför allttjämt enligt 1947 års beslut genom aktiv inköpspolitik i fri markand skapa effektiva resurser för stöd åt rationaliseringssträvandena. Sett ur lantbruksnämndernas och rationaliseringsverksamhetens synpunkt måste köp för att hålla en behövlig rationaliseringsreserv vara det primära syftet. Det vållar därför förvirring

när i propositionen utan närmare definition talas om köp i primärt syfte för att tillgodose efterfrågan på jordbruksföretag såsom en verksamhet som lantbruksnämnderna inte bör bedriva. Närmast till hands ligger att tolka uttrycket »primärt syfte» som gällande aktiv inköspolitik i fria marknaden över huvud taget. Den möjlighet att anskaffa jord som reserveras för lantbruksnämnderna skulle då vara den som står till buds genom användning av jordförvärvslagens § 5. I så fall torde dock rationaliseringsverksamheten bli mera hindrad än befrämjad. Detta framgår av hur små de tillskott till lantbruksnämndernas rationaliseringsreserv är, som hittills erhållits genom vägran av förvärvstillstånd enligt jordförvärvslagens § 5.

Att den här påtalade oklarheten i skrivningen inte stämmer med hela propositionens syfte framgår av att det på sid. 41 i propositionen säges att en av de effektivaste vägarna att främja den yttre rationaliseringen visat sig vara, att lantbruksnämnderna med anlitande av medel ur jordfonden inköper fastigheter som bör tagas i anspråk i rationaliseringssyfte. Med hänsyn härtill föreslås att jordfonden tillföres ej mindre än 26 miljoner kronor. Därmed torde vara klart att avsikten dock är att lantbruksnämndernas inköpsverksamhet skall intensificeras. Det får anses angeläget att riksdagen tillrättalägger de uttalanden som göres om inköpsverksamheten, så att det står klart i vad mån denna verksamhet bör begränsas eller inte.

I samband härmed finns skäl att rikta uppmärksamheten på propositionens uttalande att stödgifningen åt rationaliseringen i första hand bör inriktas på lån till förvärv av tvåfamiljsjordbruk. Över huvud innebär ett sådant uttalande för en viss företagsstorlek ett bortseende från det mångfaldigt skiftande underlag, som i olika bygder föreligger för storleksrationaliseringen. En hård tillämpning av uttalandet kan leda till att vissa bygder helt ställs utanför möjlighet av förstahandsplacering, när det gäller stöd för strukturrationaliseringen. En formulering, som framhåller tvåfamiljsjordbrukets betydelse utan att nedvärdera fullt bäriga enfamiljsjordbruks existensberättigande är mera motiverad. Utöver de naturliga betingelserna spelar också kapitalbehovet en avgörande roll, när det gäller för en jordbrukare att välja företagsstorlek. Staten bör inte låta sin stödverksamhet influeras av huruvida större eller mindre kapitalresurser finns tillgängliga hos stödmottagaren. Det är företagets ekonomiska bärighet som bör vara avgörande, och därvid spelar en mängd faktorer in, såsom skogstillgång, produktionsinriktning, arbetskraften inom familjen m. m.

Med stöd av vad ovan anförts hemställas,

att riksdagen avslår förslaget i prop. nr 125 att åläggandet för lantbruksnämnderna att bedriva förmedlingsverksamhet skall borttagas, samt

att riksdagen i övrigt vid behandling av prop. nr 125 tar hänsyn till vad i denna motion anförts.

Stockholm den 23 april 1963

Einar Hægglom

Lennart Stiernstedt